

Hvordan bruker store selskaper forskning som strategisk våpen?

Det fins mange bøker, artikler og reportasjer – og enda flere mistanker – om hvordan store selskaper utøver makt for å påvirke samfunnet slik det passer deres forretningsvirksomhet. Det skjer gjennom fotarbeidet til deres avdelinger for samfunnskontakt, gjennom reklame – og gjennom hvordan de styrer sin egen og andres forskning. At slikt skjer, er ingen hemmelighet, og det kan godt være samfunnsnyttig. Selskapenes egen forskning inngår også i dette.

Det fins også en del analyser som viser hvordan store selskaper bruker, tilpasser og påvirker forskning for å fremme sine interesser og sine produkter – *selv når helse og miljø blir skadelidende av det*. Det fins derimot lite forskning som tar for seg hvordan slik helse- og miljøskadelig målrettet innsats på forskningsfronten kan systematiseres og deles inn i generelle strategier. Slikt klassifiseringsarbeid trengs, for det gjør både myndigheter, leg og lærd bedre i stand til å forstå og kjenne igjen slik skadevirksomhet. Det trengs for lettere å beskytte seg mot slikt spill.

Nå har et team av helseforskere ved en avdeling for forskning på kontroll av tobakk ved universitetet i Bath, Storbritannia, kommet med en artikkel der de har samlet og klassifisert slike forskningsstrategier som de har funnet dokumentert i bibliografier, i andres forskningsstudier og i ekspertanbefalinger ([Legg m fl 2021](#)). De har gruppert dem etter bransjer: alkohol, kjemisk industri, gruvedrift, mat og drikke, olje og gass, spill, farmasi og medisinsk teknologi, tobakk.

Jeg ser at telekom og trådløsbransjen og strømnetselskapene glimrer med sitt fravær. Det får vi tro skyldes at forskerne ikke har lett i den retningen, eller at det ennå ikke i samme grad er utbredt aksept blant samfunnsforskere for at bransjen har forskningsstrategier som har helse- og miljøskadelige virkninger. De britiske forskernes analyse er likevel interessant, for den gir et slags kart oversikt over strategiske metoder. Og jeg kjenner igjen det meste...

Jeg skal ikke gi noe fyldig referat av artikkelen, men bare understreke at i tillegg til å gi en systematikk, gir den svært mange eksempler. Eksempelene viser at store aktører i næringslivet undergraver forskning de ikke liker, fremmer forskning og forskere som er gunstig for bransjen, påvirker myndigheter slik at de får et tankesett som fremmer bransjens interesser ved at slik forskning som er gunstig for bransjen legges til grunn for offentlig styring, påvirker hva det skal forskes på – og gir støtte til forskning som leder bort oppmerksomheten fra skadevirkningene av deres produkter og deres virksomhet, eller fra at det fins billigere og enklere løsninger som dekker det samme behov.

Hvor ofte det skjer, og i hvor stor grad store selskaper preges av slik atferd, sier den britiske forskningsartikkelen ikke noe om. Det er oversikten over strategitypene og at slik atferd skjer, som er budskapet.

Det jeg skal ta med her, er en stor tabell der forskerne lister opp sin systematiske inndeling av strategier de har funnet i bruk. De har delt dem opp i *overordnede strategier*, *mellomstrategier*, og *mikrostrategier*. I artikkelen og i et eget vedlegg gir de eksempler på dem. I en egen tabell, som interesserte lesere vil finne i artikkelen, viser de hvilke hoved- og mellomstrategier de har funnet dokumentert brukt i de ulike bransjer. Tobakksbransjen skårer full pott: Alle de opplistede hoved- og mellomstrategiene er funnet i bruk.

Et spørsmål blir da hvilke av alle disse strategiene for håndtering av forskning og forskningsfunn som vi kan finne igjen i telekom- og trådløsbransjen. Å undersøke dette og knytte det opp i ulike fags teoridannelse, burde være en interessant utfordring for studenter innen en rekke fag: for eksempel

samfunns- og organisasjonsfag, statsvitenskap, offentlig forvaltning, markedsføring- og forretningsstrategi, juss og helse- og miljøfag. Litt litteratur å lete i, kan de finne i litteraturlista nedenfor.

Tabellen fra forskerne finner du nedenfor, i min oversettelse. Den er stor og tung å lese på en skjerm, og bedre å lese i pdf-versjonen som du kan laste ned.

Men la meg først komme med litt anekdotisk materiale fra min egen tid i telekombransjen:

Hvordan Telenors makt skulle temmes gjennom Fornebu-bygget

Da Telenors flotte hovedkvarter på Fornebu skulle bygges, ble det planlagt en egen fløy for samfunnskontakt. Dette er den flotte spissen, formet som en skipsbaug som nesten henger ut over Oslofjorden, med luksuriøse konferansesaler, møterom, kafé og restauranter i flere etasjer. Dette konferansesenteret ble bevisst planlagt for å skape en arena der Telenor skulle møte motkreftene og andre samfunnsformende krefter, slik at ulike hensyn kunne veies mot hverandre – til samfunnets beste – også når Telenors indre logikk i stigende grad kom til å bli styrt av profittmaksimering.

Tormod Hermansen var den visjonære lederen den gangen det nye hovedkvarteret ble utformet. Han var sosialøkonom og byråkrat og hadde nylig loset Norge gjennom den store bankkrisen. Nå ledet han omformingen av det statlige forvaltningsorganet Televerket til et privat og konkurransemotivert selskap, Telenor ASA – et aksjeselskap med særskilt samfunnsansvar. De næringsliberalistiske strømningene i tida, både i Høyre, i Arbeiderpartiet og i internasjonal politikk, og den teknologiske utviklingen gjorde privatiseringen nødvendig og antakelig også riktig. Men Hermansen visste meget godt at slike store selskaper lett blir dominert av sin egen, indre logikk og sine egne mål, samtidig som de får en mektig samfunnsendrende kraft. Da kan de bli for mektige i forhold til den offentlige forvaltningen og andre samfunns-hensyn. Derfor trenger de motkrefter. Jeg vet han og flere andre i ledelsen tenkte slik, for jeg jobbet i det miljøet på den tida.

Et par eksempler fra telekombransjen

Noen år seinere, litt før år 2000, mens jeg jobbet i Telenors forskningsenhet, Telenor Forskning og Utvikling som den da het, og underviste ved NTNU, begynte jeg å interessere meg for miljøkonsekvensene av telekom. Ikke minst var jeg opptatt av de såkalte *rikosjetteffektene* – at en effektiviseringsgevinst gjerne fører til økt ressursbruk, i stedet for mindre: Utviklingen av den effektive dampmaskinen førte ikke bare til at produksjonslivet ble mer effektivt, men at man produserte mer og trengte mere råvarer. Når vi rekker over mer på grunn av mer effektiv transport, reiser vi desto mer. Når telenettet gjør det mulig å handle billigere og mer ressursvennlig, handler vi gjerne desto mer. Og så videre. Så ressursmessig går det gjerne slik at «vinninga går opp i spinninga».

Da klimaproblemene meldte seg på den internasjonale agenda rundt årtusenskiftet markedsførte en sammenslutning av teleselskaper der Telenor var med, seg overfor FNs arbeid med bærekraft. De hevdet at statlig, massiv satsning på bredbånd ikke bare var særdeles gunstig for å stimulere til økonomisk utvikling, men også kunne sørge for at vi stanset veksten i CO₂-utslipp og dermed klodens temperaturvekst. Analyser fra ulike konsultentselskaper ble lagt fram som dokumentasjon. Og FN-systemet bet på: Det ble en egen satsning og en egen rapport skrevet av konsultentselskapet McKinsey, *Smart 2020*, der teleselskapene med FN ombord argumenterte for rask statlig satsning på utbygging av bredbånd – i en slags vinn-vinn-situasjon med miljøet (McKinsey 2008).

Jeg tok for meg disse analysene, og fant at i bortgjemte kommentarer og fotnoter som aldri ble avspeilet i sammendragene først i rapportene, sto det sterke forbehold om at rikosjetteffektene lett kunne spise opp hele effektiviseringsgevinsten. Ja, sluttresultatet kunne til og med bli motsatt: altså økt ressursforbruk. McKinsey-rapporten var til og med klar – på et bortgjemt sted i rapporten – på at

dersom man skulle få slike gunstige virkninger både på økonomisk vekst og reduserte CO₂-utslipp fra bredbåndsutbygging som rapporten forespeilet både u- og i-land, måtte man innføre en rent diktatorisk samfunnsorden for å hindre rikosjettvirkningene.

Jeg fant også at påstandene for hvor stor veksten i brutto nasjonalprodukt ved bredbåndsutbygging kunne bli, ble dokumentert med tall for som – når man fulgte dem bakover til kilden bakom kilden – var basert på «tenk på et tall» som et annet konsulentselskap hadde fått som et løst eksempel fra en forsker i et telekomselskap. Det røffe anslaget ble referert gjennom flere kilder. Slik fikk det status som et objektivt funn, mens usikkerheten i det ble borte på veien.

I en tidligere bloggpost ([bloggpost 23.01.2019](#)) har jeg beskrevet hvordan dette og andre tilfeller av underkommunisert kunnskap i bransjen førte til at det politiske beslutningsgrunnlaget for 5G-innføringen ble grovt feilaktig, til telekombransjens fordel. Slik blir altså sannheter skapt gjennom strategier for håndtering av forskning: De fordelaktige argumentene ble løftet fram, mens de ufordelaktige opplysningene om grunnlaget for dem ble gjemt bort.

Skjedde det bevisst i disse konkrete tilfellene? Det vet jeg ikke. Kanskje var det etter ønske fra oppdragsgiveren at de ubekvemme opplysningene ble plassert i fotnoter. Kanskje skjedde det bare fordi oppdragstakeren, altså forskeren i forskningsavdelingen eller konsulentselskapet, tilpasset seg oppdragsgiveren. For hvordan kunne man ellers få til det positive budskapet som oppdragsgiveren ønsket? Slik ble konklusjonen egentlig på et vis kjøpt, selv om det ikke foregikk noen korrupsjon eller det vi normalt vil se på som svindel. Resultatet blir det samme: en *de facto* strategi for å påvirke forskningsresultatet i gunstig retning for bransjen, til tross for at kunnskapen tilsa at samfunn og miljø kunne bli skadelidende.

Jeg skrev om rikosjettproblemet som ble underkommunisert i Smart 2020-initiativet i en artikkel i Televerkets/Telenors forskningstidsskrift *Telektronikk* (Flydal 2008). Det var et internasjonalt tidsskrift for bransjen. Men problemstillingen var nok for fersk og fremmed, og jeg beskrev nok saken for innviklet og omstendelig. Dessuten var vel saken for u håndterbar. For dette var jo en avsløring som ingen ønsket seg: Også innen forskning er budskapets form og rett timing av budskapet alt – og at noen faktisk *ønsker* budskapet.

Det er viktig å være klar over hvordan forskning blir til, hvilke krefter som preger den og hvilken forskning som blir kjent. Man skal derfor ikke ta forskning for god fisk, men sjekke hvor den kommer fra, hvilke interesser som står bak, og hvilken annen forskning som med rimelig pålitelighet motsier at forskningens funn er rett.

Nettopp derfor kan det være nyttig å se hvordan forskere som forsker på hvordan bransjer benytter forskning i sine forretningsstrategier, klassifiserer strategiene bak det bransjene faktisk gjør.

[Strategier som forskerne finner at bransjer benytter for å styre forskningen](#)

Her kommer omsider den omtalte tabellen fra artikkelen til Tess Legg og kolleger (Legg m fl 2021), i min oversettelse.

En slik liste kan vel virke desillusjonerende på noen som tror på forskningens uransakelighet og høye etiske nivå. Andre som syns de selv og deres kolleger gjør en hederlig innsats til beste for både samfunnet og næringen, vil stille seg ganske uforstående og oppfatte listen som en rekke anklager om et spill de mener ikke foregår på deres arbeidsplass, og i hvert fall ikke her i Norge. En del av strategiene i tabellen beskriver slikt som er selvsagt i alt informasjonsarbeid, uten at informasjonsmedarbeiderne tenker på det som problematisk: De skal jo nettopp fremme selskapets interesser, så er det andres ansvar å skape motkreftene. Atter andre lesere vil nikke gjenkjennende

og tenke: «Ka sa eg?». Og noen vil vel tenke at dette kan jammen være en nyttig sjekklister for den som vil drive påvirkningsarbeid...

Selv kjenner jeg igjen mange av de mer tvilsomme strategiene fra ulike steder jeg har arbeidet – både i offentlig og privat sektor – som for eksempel at oppdragsgiver styrer direkte hva som skal skrives i forskningsrapporten eller utredningen. Og det meste av resten kjenner jeg godt igjen fra det som jeg har lest meg til i de årene jeg nå har studert hvordan leveransekedene og kampen mellom bransje og motmakt fungerer innen strålevernet. Ta for eksempel en titt på *mikrostrategiene 16.1 til 17.3* for å se hva jeg mener.

Antallet kilder som er lagt til grunn for tabellen, er 68, etter en større silingsprosess der forskerne startet med over fire tusen referanser. For eksempler og nærmere omtale med litteraturreferanser til hver enkelt mikrostrategi, se (Legg m fl 2021, Appendix 3). Er du på jakt etter kilder som spesielt tar for seg telekom- og trådløssektoren, stråling, helse og miljø finner du en del av dem i litteraturlista under, og nær sagt over alt i [min blogg](#).

Makrostrategier	Mellomstrategier	Mikrostrategier
A. Påvirke forskningsledelse og publisering for å vri bevis-samlingene i næringsens favør	1. Finansiere og foreta «trygg» forskning	1.1 Finansiere og foreta «trygg» forskning som trekker oppmerksomheten vekk fra skader næringen skaper, framstiller næringen og næringsens produkter som «del av løsningen», og fremmer inngrep som minimerer skadelige følger for salget av produktene
		1.2 Engasjere advokater og PR-firma for å styre forskningsprogrammer for å sikre at forskningen er «trygg».
		1.3 Finansiere og foreta forskning for å identifisere eller påvise folks oppfatninger/holdninger
	2. Foreta i det skjulte, eller hindre at det foretas, forskning som er «truende» for bransjen	2.1 Foreta forskning som er «truende» i det skjulte, slik at den kan gjemmes eller stanses. for bransjen
		2.2 Hindre at forskning som er «truende» for næringen blir satt i gang
	3. Ta kontroll over utforming og analyse av næringsfinansiert forskning for å sikre gunstige resultater	3.1 Ta kontroll over utforming og analyse av næringsfinansierte primærstudier
		3.2 Ta kontroll over utforming og analyse av næringsfinansierte sammendrag av forskningsfunn/bevis
		4. Forme og undergrave ekstern forskning
	4.2 Forsøke å blokkere finansiering av mulig ugunstig uavhengig forskning	
	4.3 Bevisst hindre uavhengig datainnsamling	
	5. Sikre gunstig forskning (tungt representert i forskningsfunnene)	5.1 Få inn flest mulig publiseringer som er næringsfinansierte i fagfelleverderte tidsskrifter
		5.2 Finansiere eller opprette tidsskrifter for å ha påvirkning over hva som publiseres
5.3 Opprette tidsskrifter som som likner på fagfelleverderte kvalitetstidsskrifter		
6. Ta kontroll over rapporteringen fra og hindre utgivelse av ugunstig forskning	6.1 Ta kontroll over hvordan ugunstig forskning om næringen rapporteres i tidsskrifter	
	6.2 Hindre publisering av ugunstig forskning	
B. Påvirke fortolkningen av forskningen for å underminere ugunstig forskning og skape et forvrengt bilde av kunnskapsbasen	7. Utvikle og fremme kriterier og tanker som kan brukes for å kritisere forskningen slik at næringsens argumenter fremmes	7.1 Utvikle kriterier for å utføre og fortolke forskning (herunder hva som skal oppfattes som vitenskapelig «bevis») i den hensikt at disse kan brukes for å underminere ugunstig forskning
		7.2 Ta i bruk betegnelser som «søppelforskning» og «sunn forskning» til bruk

		fro å underminere ugunstig forskning og fremme næringens forskning
		7.3 Finansiere og samordne PR-kampanjer for å fremme disse næringsvennlige kriteriene og tenkemåtene overfor de viktigste interessentene
	8. Skaffe seg og omtolke rådata fra forskning som er ugunstig	8.1 Skaffe seg rådata som ligger til grunn for ugunstig forskning ved å ta i bruk lovgivning som sikrer tilgang, og ved å øve press på eller gå til sak mot forskere
		8.2 Omanalysere data fra uavhengig forskning, herunder slike som er skaffet på slike måter, for å få forkastet funn som er ugunstige.
	9. Angripe og gi misvisende beskrivelser av forskning [som er ugunstig]	9.1 Angripe metodene bak forskning som er ugunstig (ved å skreddersy kriteriene avhengig av egenarten til den forskningen som skal angripes)
		9.2 Betegne ugunstig forskning som "søppel"
		9.3 Gi misvisende beskrivelser av enkelte deler av funnene
		9.4 Gi misvisende beskrivelser av hele kunnskapsgrunnlaget
		9.5 Gi misvisende beskrivelser av hva det er enighet om blant ekspertene
	10. Overvåke og angripe forskere og organisasjoner	10.1 Overvåke motparten i den hensikt å svekke den
		10.2 Angripe forskere enkeltvis, eller hele grupper av forskere
		10.3 Fjerne forskere enkeltvis fra deres maktposisjoner
		10.4 Angripe organisasjoner som produserer og sprer forskning
C. Påvirke hvor langt forskningen når ut for å skape et «ekkokammer» for næringens budskap om forskningen	11. Bruke juridiske midler for å beskytte bevismateriale som næringen sitter på, fra å bli oppdaget eller gjort tilgjengelig	11.1 Utfra juridiske råd la være å utføre forskning i land der selskaper lett kan bli offer for juridiske søksmål
		11.2 Utfra juridiske råd begrense internkommunikasjon i selskapet for å skjule hva bransjen selv vet om skadevirkninger
		11.3 Utfra juridiske råd lagre forskningsdokumenter på måter som kan hindre at de blir oppdaget
		11.4 Bruke argumenter om "opphavsbeskyttet [konkurransesensitiv] informasjon" når man blir presset av domstoler til å utlevere bevismateriale
		11.5 Forsøke å bygge inn mekanismer som skal hindre innsyn i bevis om næringen i handels- og investeringsavtaler
		11.6 Bringe saksøkere til taushet gjennom hemmelige betalinger
	12. Inngå kontrakter med viderefremidlere for å skape vitenskapelige «ekkokamre»	12.1 Opprette frontgrupper for å forsterke næringsvennlige budskap
		12.2 Finansiere tredjeparter for å forsterke og forme deres vitenskapelige standpunkter
		12.3 Rekruttere, finansiere og lære opp enkeltpersoner til å bli vitenskapelige talpersoner for næringen
		12.4 Bygge opp og finansiere en rekke røster som strategi for å skape et bilde av vitenskapelig konsensus
		12.5 Bygge opp bransjesammenslutninger (både innen en næring og med allierte næringer) for å kunne framvise støtte til bransjevennlige forskningsposisjoner
	13. Finansiere, skape og spre materiell som «pakker inn» forskningen på bransjevennlige måter	13.1 Finansiere, skape og spre lobbyingsmateriell som oppsummerer forskningen på bransjevennlige måter
		13.2 Finansiere, skape og spre lærebøker, leserbrev, praktiske retningslinjer og annet utdannings- eller akademisk materiell
		13.3 Finansiere, skape og spre "lettfordøydlig" materiell, som f.eks. faktaark, nyhetsbrev og produktinformasjon

		13.4 Skaffe og spre opptrykk av forskningspublikasjoner som er bransjevennlige
	14. Bruke utdanning, bransjeshow og møter til å spre bransjevennlige budskap om forskningen til nøkkelinteressenter	14.1 Finansiere, organisere og ha innlegg på «utdanningssamlinger» for de viktigste interessentene
		14.2 Få tilgang til dem som utformer politikken gjennom møter og høringer
		14.3 Infiltrere fora der det tas beslutninger for å sikre at bransjevennlige forskningsposisjoner blir hørt
		14.4 Lære opp og bruke bransjerepresentanter til å møte fagfolk i helsesektoren
	15. Skaffe størst mulig pressedeckning for bransjevennlige budskap om forskningen	15.1 Skape gunstig medieinnhold
		15.2 Finansiere mediedistribusjonskanaler for å påvirke hva som spres
		15.3 Få journalister til å samarbeide ved å lære dem opp og finansiere konferanser
		15.4 Skape egne show eller møter for å få mest mulig mediedekning
		15.5 Kreve mediedekning av bransjens forskningsargumenter begrunnet med at det trengs for å skape «balanse»
D. Skape bransjevennlige miljøer for politikktutforming som fremmer bruken av forskning i politiske beslutninger slik at det er i bransjens favør.	16. Få innført og brukt bransjevennlige beviskriterier når man fatter beslutninger som regulerer sektoren.	16.1 Forsøke å få innført bransjevennlige beviskriterier slik at det stilles høye beviskrav før det treffes beslutninger som griper inn i bransjen.
		16.2 Legg beviskravene på slike nivåer for å forsøke å underminere at det brukes ugunstige forskningsresultater som grunnlag for å fatte beslutninger om regulering av bransjen
	17. Sikre og bruke politiske reformer til å øke avhengigheten av næringsvennlige forskningsfunn og skape økt mottakelighet for slike.	17.1 Sikre at det innføres og gjøres obligatorisk å foreta vurderinger av virkningene for bransjen i forbindelse med utforming av regulatoriske verktøy, slik at regulatøren i stigende grad må stole på data fra bransjen, og vil prioritere funn som viser økonomiske virkninger
		17.2 Sikre og benytte seg av endringer for å bringe politikk-beslutningene opp på høyt nivå, der det kan bygges inn i beslutningssystemet at næringen skal ha rett til å delta i politikktutforming.
		17.3 Sikre reduserte beviskrav for visse beslutninger om regulering av sektoren, slik at bransjevennlige forskningsfunn i størst mulig grad legges til grunn
E. Bygge opp tillit til næringen og dens budskap om vitenskapen	18. Bygge opp et bilde av at bransjen er troverdig	18.1 Sikre og gjøre det normalt at næringen er til stede i akademiske sammenhenger for å forsøke å skape tillit og vitenskapelig troverdighet innen akademia
		18.2 Vise fram bransjens åpne forbindelser med enkelteksperter og organisasjoner for å bygge opp et bilde av bransjens troverdighet i sin allminnelighet
		18.3 "Blåse opp" troverdigheten til bransjens forskning, forskere og vitenskapelige synspunkter
	19. Skjule bransjens delaktighet i forskning, i budskap om forskningsfunn og påvirkning på politiske reformer som gjelder hvordan forskning brukes	19.1 Skjule bransjens finansiering av forskning, produksjon av forskning og rekruttering av forskere
		19.2 Skjule hvordan bransjen sprer forskning og budskap om forskningsresultater
		19.3 Skjule bransjens forsøk på å forme hvordan forskningen brukes i utformingen av politikken.

Referanser

Flydal, E: ICT for Development and Climate Preservation? On the Need for more Realism and more Courageous Business Models, Teletronikk 2, 2008

Flydal, E: Statsministrene og 5G: ført bak lyset til kamp mot folkehelsen, bloggpost 23.01.2019, <https://einarflydal.com/2019/01/23/statsministrene-og-5g-fort-bak-lyset-til-kamp-mot-folkehelsen/>

Legg T, Hatchard J, Gilmore AB (2021) The Science for Profit Model—How and why corporations influence science and the use of science in policy and practice. PLoS ONE 16(6): e0253272. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0253272>

McKinsey and Company: SMART 2020: Enabling the low carbon economy in the information age, The Climate Group, 2008

Litteratur om telekom- og trådløsbransjens strategier

Litteratur om hvordan forskning og oppfatninger om forskningen styres på feltet EMF (elektromagnetiske felt/stråling) og helse: Du finner en kommentert litteraturliste i bloggposten Flydal, E: Trenger du referanser til kritikk av stiftelsen ICNIRP?, 18.04.2021, <https://einarflydal.com/2021/04/18/trenger-du-referanser-til-kritikk-av-stiftelsen-icnirp/>

I tillegg skal nevnes:

Alster, Norm: Captured Agency, How the Federal Communications Commission Is Dominated by the Industries It Presumably Regulates, Edmond J. Safra Center for Ethics, Harvard University, 2015, http://ethics.harvard.edu/files/center-for-ethics/files/capturedagency_alster.pdf

Brodeur, Paul: The Zapping of America, 1977

Carlo, G. & Schram, M. (2001). Cell Phones Invisible Hazards in the Wireless Age. N.Y.

Davis, Devra Lee & al: Erroneous Comments Submitted to the FCC on Proposed Cellphone Radiation Standards and Testing by CTIA – The Wireless Association, September 3, 2013, Before the Federal Communications Commission, Washington, D.C. 20554, November 18, 2013, <http://ehtrust.org/wp-content/uploads/2013/11/FCC.pdf>

Flydal, E: Mobilbransjen i USA skremmer myndighetene fra å opplyse om helsefaren, bloggpost, 04.11.2016, <https://einarflydal.com/2016/11/04/mobilbransjen-i-usa-skremmer-myndighetene-fra-a-opplyse-om-helsefaren/>

Hertsgaard, Mark & Dowie, Mark. «How Big Wireless Made Us Think That Cell Phones Are Safe: A Special Investigation – The disinformation campaign—and massive radiation increase—behind the 5G rollout, THE NATION, March 29, 2018, <http://bit.ly/BigWireless>

Maisch, Don: The Procrustean Approach, Setting Exposure Standards for Telecommunications Frequency Electromagnetic Radiation, PhD-avhandling, Univ. of Wollongong, 2010, <http://www.emfacts.com/the-procrustean-approach/>

Nilsson, Mona: Mobiltelefonis helse- og miljørisikoer : fakta om vår tids största miljö- och hälsoskandal, 2010